Doc. dr. Bilal Hasanović

HISTORIJAT PODRINJSKE MEDRESE U ZVORNIKU

Sažetak

Kao rezime ovom radu navest ću kritički osvrt uglednog alima i profesora Behrambegove medrese u Tuzli, Ibrahima Čokića, ("Hikmet", 1930/31, str. 148-150, pod pseudonimom Chameran), koji na ovu Štadlerovu izjavu kaže: "On je (J. Štadler, prim. B.H.) imao pred očima najvažniju želju i ideal: prevesti muslimane u kršćanstvo. Želja mu se nije ispunila, muslimani su ostali muslimani... Štadleru nije ništa drugo smetalo osim medresa... iz kojih su ljudi izlazili s bradom, u džubetu, šalvarama, sa sarukom...i kao takvi su išli u narod, služili mu za jednu bagatelu, čuvali u njemu vjeru i vjerski odgoj, kazivali mu da je haram piti, ne znati o Bogu onako kako to islam uči, kazivali mu da je haram kartanje i neuljudna zabava, da je Džennet pod majčinim nogama, da treba oca i mater slušati...da su haram kamate, koje danas mnogog u crno zaviše, da se treba čuvati tuđeg hakka... sirotinju pomagati, sa komšijama se paziti...da je sevab ići u džamiju i na vazove, da je haram u tuđe žene, a naročito u udate, koketno gledati...da je sevab put opremiti, vodu urediti, ćupriju popraviti...Te su hodže, nekoji od njih manje, a nekoji više, u tom prednjačili svojim životom. Štadler je znao da ni on ni drugi njegovi ne mogu više ni bolje reći i uputiti mase od tih 'hodžica' koji izlaze iz medrese, pa kad bi im pročitao sav Indžil, od početka do kraja."

"Da nije ovih muslimanskih medresa, mi bismo brzo preveli
muslimane na kršćanstvo"
(Josip Štadler, nadbiskup Katoličke crkve u vrijeme
austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini).

Uvod

U Bosni i Hercegovini je u periodu od dolaska islama na ove prostore bilo oko stotinu medresa.[1]

Medrese u Bosni i Hercegovini mogu se podijeliti u tri kategorije: niže, srednje i više. U niže medrese, u pravilu, spadaju one koje su se nalazile u kotarskim mjestima (srez) ili u većim kasabama, dok su srednje i više, pretežno, bile u gradskim sredinama.

Niže medrese su bile na nižem stupnju organizacije, sa jednim nastavnikom i neprecizno utvrđenim vremenom trajanja školovanja. Učenici su dolazili iz sibjan-mekteba i učili u njima više godina. Oni najuporniji dobijali su diplomu o završenoj medresi, koja je trajala od 5-8 godina. Uspjeh u školi, najvećim dijelom, zavisio je od muderrisa, po kome se, često, ona i nazivala, posebno ako je on bio poznat i "ilumli". Svršenici ovih medresa su, uglavnom, zauzimali mjesta imama i muallima sibjan-mekteba po selima. Jedan broj je nastavljao školovanje na srednjim i višim školama u Sarajevu, a neki u Carigradu, a kasnije i u Kairu. Niže medrese su, uglavnom, davale kadar skromnih mogućnosti. To je bio razlog što su često pokretane rasprave o njihovoj temeljitoj reorganizaciji i svođenju njihovog broja u neke racionalne okvire. U tu kategoriju medresa spadala je i Podrinjska medresa u Zvorniku, koja je prestala s radom neposredno poslije Drugog svjetskog rata, kao što je bila sudbina i niza drugih medresa u Bosni i Hercegovini.

Zvornik

Zvornik se prvi put spominje u historiji 1410. god. i to pod imenom Zvonik, a tek 1519. pod sadašnjim imenom Zvornik. Turci su ga, najvjerovatnije, zauzeli 1460. god. istovremeno sa Srebrenicom i Usorom.

U osvojenim krajevima Turci su formirali veće administrativno-političke i vojne jedinice koje su se zvale sandžaci. Na teritoriji nekadašnje bosanske države, nakon njenog osvajanja, formirana su tri sandžaka: bosanski (1463), hercegovački (1470) i zvornički (1480). Zvornički sandžak je u 16. stoljeću imao 8 kadiluka, i 31 nahiju i obuhvatao, pored Tuzle, Gračanice,

---

[1] H. Mehmed Handžić, Povodom četirstogodišnjice Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, "Narodna uzdanica" V/1937., str. 29-48.

Srebrenice i Bijeljine, područje Šapca i Krupnja i još neka područja u zapadnoj Srbiji. Na čelu sandžaka bio je sandžak-beg. On je bio najviši vojno-administrativni rukovodilac u sandžaku.

Čuveni turski putopisac Evlija Čelebi, prolazeći kroz Zvornik 1664. god. zabilježio je da su stanovnici Zvornika Bošnjaci, da govore bosanski, da nose čohane dolame, tijesne krajiške čakšire s kopčama i da se gizdaju. U Zvorniku ima mnogo bašta i vinograda. "Iz ovog kraja, ističe Evlija, glasovite su šljive, trešnje, jabuke...Skela mnogo radi. Stanovnici su dobri trgovci." Prema Evliji u Zvorniku je tada bilo 6 džamija, 8 tekija, javno kupatilo, 3 hana, 7 mekteba, 3 medrese i 8 mesdžida.

U 18. stoljeću u Zvorniku je živjelo oko tri o po hiljade stanovnika. Grad je tada imao osam džamija i pravoslavnu crkvu.

Usponu Zvornika doprinio je njegov povoljan geografski položaj na raskrsnici važnijih puteva za Srbiju, Mađarsku i Bosnu, čime je on postao važno trgovačko središte.

Nakon dolaska Austrougraske (1878), Zvornik je, također, razvijeno mjesto. On je kotarsko (sresko) središte sa razvijenim zanatstvom i trgovinom.

Prema popisu iz 1931. god. u zvorničkom srezu bilo je 47.326 stanovnika, od čega muslimana 24.688, pravoslavnih 22.025, rimokatolika 253, evangelista 227, ostalih hrišćana 21 i drugih konfesija 112. Grad je tada imao 3.487 stanovnika (2.o34 muslimana, 886 pravoslavnih, 177 rimokatolika i 120 ostalih konfesija). Prema istom popisu nepismenih stanovnika, u dobi od 11 do 60 godina, bilo je u srezu 79,20 %.

Pred početak Drugog svjetskog rata u gradu je bio gotovo isti broj stanovnika kao i 1931. god. Zvornik je tada imao električno svjetlo, poštu, telefon, telegraf, bolnicu, sreski, kao i šeriatski sud, medresu, šest džamija, sinagogu i pravoslavnu crkvu. Na području zvorničog sreza radilo je tada 11 narodnih osnovnih škola, Građanska škola trgovačkog smjera, Muška zanatska škola i Ženska stručna zanatska škola. U istom periodu Zvornik je imao dvije biblioteke-"Soko" sa 508 knjiga i "Slogu" sa 170 knjiga, dok je na selima radilo još 6 knjižnica.[2]

---

[2] Mirzet Hamzić, Zvornik od izbora do Dejtona, Glas Drine 1998, str. 18-33

Medrese u Zvorniku

Nema pouzdanih podataka o osnivanju i radu zvorničkih medresa, nakon osvojenja ovog grada od strane Turaka, poslije 1459. god.,[3]pa do posjete Zvorničkom sandžaku turskog putopisca, Evlije Čelebi, 1664. god., koji je zabilježio da, pored više džamija, "tu postoji osam mesdžida, osam tekija, tri medrese, javno kupatilo (hamam), sedam osnovnih škola (mekteba) i tri svratišta (hana)".[4] Međutim, ni poslije Evlijine posjete Zvorniku, sve do 1870. god., nema pouzdanih podataka o radu ovih triju medresa. Jedino što se zna iz nekih dokumenata je da je u jednoj od tih medresa predavao muderris Osman ef. Abdić, koji je ovdje premješten iz Osman-kapetanove medrese u Gradačcu (umro u Zvorniku, 1867. god.)[5] Također se zna da je u toj medresi predavao i hadži Halil ef. Hodžić-Bošnjaković, iz Brijesnice kod Gračanice. [6]

Podrinjska medresa

Podrinjska medresa, kako je obično nazivana, u Zvorniku podignuta je 1870. god. uz pomoć naroda, odnosno zvorničkih muslimana. Imala je dva sprata. Na gornjem spratu imala je veliku sobu (mesdžid), sobe za smještaj učenika, zbornicu i hamam. U prizemlju su bile smještene dvije veće učionoce, kuhinja i magacinski prostor. Zgrada medrese je, međutim, vremenom, zbog sve većeg priliva učenika, postala pretijesna i nefunkcionalna, pa se 1891. god. pristupilo izgradnji nove zgrade, "koja je imala lijepih soba za stanovanje softi, jednu dershanu i jednu zbornicu".[7]

U listu "Bošnjak" iz 1891[8] ističe se da je naročite zasluge za izgradnju medrese, pored Vakufa (Islamske zajednice), imao gradonačelnik Zvornika, Smail-beg Skopljaković, "koji ni u jednoj takvoj prilici ne požali ni svojega truda ni kese." U istom broju lista se, zatim, navodi podugačak spisak građana zvorničkog kotara, odnosno sreza, koji su dali prilog za izgradnju medrese u iznosu od 7.068 forinti, kao i Zemaljska vlada i Vakuf po 1000 forinti.

---

[3] Hazim Šabanović, Putopis, Evlija Čelebi, str. 482, napom br. 5

[4] Putopis, Evlija Čelebi, str. 484. U Evlijinom Putopisu (str. 482) za Zvornik se kaže da je bio sjedište zasebnog sandžaka (oblast), imao svoga muftiju, predstavnika ešrafa, pravnike i ugledne ljude, predstavnika Portinih spahija i janjičarskog serdara.

[5] Ibrahim Mehinagić, neobjavljeni rukopis, (u posjedu Hifzije Suljkić, Zvornik), str. 12

[6] Isto

[7] List "Bošnjak", br. 26, I/1891, Sarajevo 24. decembra, 1891.

[8] Isto, str.

Medresa u Zvorniku je imala, prema tadašnjoj klasifikaciji islamskih vjerskih škola, niži status, u odnosu na okružne medrese. U njoj su se, do poslije Prvog svjetskog rata, predavali, uglavnom, predmeti, kao i u drugim medresama Bosne i Hercegovine tog nivoa. Predmetnu strukturu nastavnog plana sačinjavali su:

- Kur'an (kiraet),
- Tedžvid (pravilno učenje Kur'ana),
- Munjetu-l-musalli (obredoslovlje, na arapskom jeziku),
- Halebija, (kraći komentar iz obredoslovlja, na arapskom jeziku),
- Durrijekta (udžbenik iz akaida i obredoslovlja, na turskom jeziku),
- Multeka (udžbenik iz akaida, obredoslovlja i šeriatskog prava, na arapskom jeziku),
- Risale'i-Bergivi i Bergivi šerh (udžbenik iz akaida i obredoslovlja i njegov komentar na turskom jeziku),
- Bed'u-l-emali (dogmatika na arapskom jeziku, u stihovima),
- Emsila (oblici za konjugaciju glagola na arapskom jeziku, s turskim prijevodom),
- Bina (obrada konjugacije glagola na arapskom jeziku),
- Maksud (opširnija obrada konjugacije arapskih glagola),
- Izhar (arapska sintaksa),
- Šuruti salat (obredoslovlje) i dr.[9]

Pored ovih predmeta, u medresi su se, bar povremeno, izučavali tefsir, hadis i i još neki drugi premeti.[10]

Kao što se vidi iz Nastavnog plana i programa Medresa je u ovom periodu bila orijentirana isključivo na stručno-teološke predmete. Općeobrazovni predmeti, kao i u drugima medresama, nisu bili zastupljeni. To će se desiti tek poslije Prvog svjetskog rata, odnosno nakon što su postale sve učestalije kritike naprednih muslimanskih krugova na profil takvih medresa, koje se nisu mogle uklopti u savremene društvene tokove, niti odgovoriti novim vremenskim izazovima, zbog čega su neke tokom austrougarske uprave, a neke kasnije, prestale s radom.

---

[9] Mustafa Sulejmanović, Podrinjska medresa u Zvorniku, "Islamska misao" br. 103, IX/1987, str. 31)

[10] Isto str. 32

"Podrinjska medresa" je, međutim, već 1932. god. bila petorazredna medresa sa daleko savremenijim nastavnim planom, koji pored vjerskih disciplina, sadrži i značajan broj predmeta općeobrazovnog usmjerenja, kao što su Bosanski jezik, Geografija, Prirodopis, Hemija, Fizika, Matematika, Nacionalna i opća historija, zatim Domaćinstvo i Gospodarstvo te, što je posebno značajno za buduće imame i vjeroučitelje, grupu pedagoških predmeta – Pedagogiju i Metodiku vjerske nastave. Tako su strukturu ovog nastavnog plana sačinjavale sljedeće nastavne discipline:

Kao što se vidi iz tabele 1, dakle, Nastavni plan i programa Medrese je bio vrlo savremen i respektabilan. Činjenica da se, pored vjerskih, predavao i čitav niz općeobrazovnih i pedagoških predmeta, govori da je zvornička medresa, objektivno, bila na nivou okružnih medresa. Zašto je ona, međutim, ostala na nivou nižih sreskih medresa, razloge, vjerovatno, treba tražiti u krutoj administraciji Ulema-medžlisa, koji je svojom Uredbom iz 1932. god. isključivo takve medrese predvidio u okružnim mjestima.

Zvornička medresa je imala visokostručan nastavni kadar. U njoj je predavalo nekoliko visokoobrazovanih muderrisa-nosilaca idžazeta (svršenika studija na islamskim fakultetima u Istanbulu), među kojima su bili: Omer ef. Hadžiomerović, iz Zvornika (1820-1899), hadži Šakir ef. Korkut, (od 1895 do 1925), hadži hafiz Sabit ef. Aganović, iz Gračanice (1888-1946), hafiz Hasan ef. Smajlović, iz Srebrenika (1879-1957) i Mehmed ef. Šljivić, iz Donjih Dubrava, kod Zvornika (1888-1953).[11]

Pored ovih muderrisa, kao nastavnici u medresi predavali su kraće ili duže vrijeme: hadži hafiz Ahmed ef. Zejnilagić, hadži hafiz Mumin ef. Hodžić, Haris ef. Korkut, hafiz Ahmed ef. Šehić, Ragib ef. Kazaferović, Edhem ef. Mulabdić[12], hafiz Ibrahim ef. Mehinagić i dr.[13]

---

[11] Muderris Mehmed ef. Šljivić, nakon zatvaranja medrese (1946) vršio je imamsko-hatibsku dužnost u zvorničkoj džamiji "Rijeka", gdje ga je zatekla i smrt 1953. god. (B.H.)

[12] Edhem Mulabdić, književnik, prosvjetni, kulturni, društveni i javni radnik, rođen je u Maglaju 1862. god. Osnovno obrazovanje stekao je u rodnom gradu, a srednje u Sarajevu (učiteljska škola). Radio je kao učitelj u Brčkom i Zvorniku, nastavnik u Daru'l-muallliminu (učiteljska škola) i Šeriatskoj sudačkoj školi u Sarajevu, da bi nakon toga bio izabran za narodnog poslanika u Bosanski sabor. Napisao je roman "Zeleno busenje", osnovao i uređivao list "Behar", kao što je uređivao i listove "Bošnjak", "Novi Behar" i "Gajret". Učestvovao je u

Red. br.	Predmeti	I	II	III	IV	V
1.	Kur'an (kiraet)	5	5	3	2	2
2.	Akaid	2	2	1	2	2
3.	Fikh	5	2	4	4	5
4.	Imamet					1
5.	Tefsir				1	1
6.	Hadis				1	1
7.	Vaz					2
8.	Arapski jezik	5	5	4	4	4
9.	Bosanski jezik	2	4	4	2	2
10.	Geografija	3		2	2	
11.	Prirodopis	3	3			
12.	Feraiz					1
13.	Turski jezik			2	2	2
14.	Istorija islama				2	2
15.	Hemija				2	2
16.	Fizika			2	3	
17.	Pedagogija					2
18.	Metodika					2
19.	Matematika		3	3	2	
20.	Nacionalna i opća historija			2		
21.	Krasnopis		1			
22.	Crtanje	2	2	2		
23.	Husni hatt (arapski krasnopis)		1			
24.	Gospodarstvo					2
25.	Domaćinstvo					2
26.	Fizičko obrazovanje	2	2	2	2	2
	Ukupno	29	30	31	31	37

Posjeta u zvorničkoj medresi bila je veoma dobra. Broj učenika se, obično, kretao između 60 i 80. U medresi se, pored obavezne udžbeničke, čitala i druga literature. Tako su neki od učenika bili pretplaćeni na listove i časopise, kao "Behar", "Biser", Gajret", "Misbah", "Tarik", "Muallim" i dr. Neki su se aktivno koristili knjigama iz gradske kiraethane (čitaonica). Treba istaći da

---

osnivanju društava Gajret i Narodna uzdanica. Umro je 1954. god. (Više v.: Hfz. Mahmud Traljić, Istaknuti Bošnjaci, II dopunjeno izdanje, Rijaset IZ, Sarajevo 1998, str. 225-231)

[13] Mustafa Sulejmanović, isto str. 32

su svršenici ove medrese, "osim solidnog moralnog, stručnog i pedagoško-didaktičkog obrazovanja, sticali i solidna znanja iz nekih poljoprivrednih grana, kao što je voćarstvo, povrtlarstvo, pčelarstvo i sl". Tako je muderris Mehmed ef. Šljivić, "bio pasionirani pčelar" i dobar poznavalac ove privredne grane.

Medresa je odškolovala veliki broj "čestitih i vrijednih imama i muallima, koji su dali važan doprinos vjerskom životu muslimana", ne samo Zvornika i okoline, nego i šire.[14]

Od 1914. do 1916. god., vjerovatno zabog ratnih okolnosti, medresa nije radila. Definitivno je "po sili zakona" zatvorena, kao i niz drugih medresa u Bosni i Hercegovini, 1946. god., u Bosni i Hercegovini ostat će samo jedna – Gazi Husrev-begova medresa, kao rezultat socrealijalističke totalitarne "demokratije". U njenoj zgradi je do početka šezdesetih godina prošlog stoljeća bio smješten Sreski sud, a zatim je pretvorena u stambeni objekat, dočekavši u tom stanju i posljednju agresiju na Bosnu i Hercegovini (1992-1995)(B.H.)

Zvornička medresa, po svome profilu i stručnom usmjerenju, spada u one škole za koje je Josip Štadler, nadbiskup Katoličke crkve i energični kršćanski misionar u Bosni i Hercegovini, u vrijeme austrougarske uprave, rekao: "Da nije ovih muslimanskih medresa, mi bismo brzo preveli muslimane na kršćanstvo"[15]

LITERATURA

- Handžić, H. Mehmed: *Povodom četirstogodišnjice Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu*, "Narodna uzdanica" V/1937.
- Hamzić, Mirzet: *Zvornik od izbora do Dejtona*, Glas Drine 1998, str. 18-33
- Čelebi, Evlija: *Putopis*
- Mehinagić, Ibrahim: neobjavljeni rukopis, (u posjedu Hifzije Suljkić, Zvornik), str. 12
- List "Bošnjak", br. 26, I/1891, Sarajevo 24. decembra, 1891.

---

[14] Isto; Jedan od živih učenika ove medrese i svjedok njenog prisilnog zatvaranja je i hadži Besim ef. Hamzabegović, rođen (1929) u selu Kamenica, kod Zvornika. Iako je učio u nižoj medresi, bio je izvrstan imam i muallim i odličan poznavalac arapskog i njemačkog jezika, na kojima je, ne samo čitao stručnu literaturu, nego i aktivno komunicirao. Cijeli svoj četrdesetogodišnji imamsko-muallimski vijek proveo je u Bosanskoj krajini, u Bužimu. Danas živi, kao umirovljeni vjerski službenik, u Bosanskoj Krupi (prim. B.H.).

[15] List "Hikmet" br. 17, Tuzla 1930/31, str. 148-150

- Sulejmanović, Mustafa: *Podrinjska medresa u Zvorniku*, “Islamska misao” br. 103, IX/1987.
- Traljić, Hfz. Mahmud: *Istaknuti Bošnjaci*, II dopunjeno izdanje, Rijaset IZ, Sarajevo 1998.

د. بلال حسانوفيتش

تعريف موجز بمدرسة زفورنيك (الإسلامية)

خلاصة البحث

لقد صرح القس الكاثوليكي يوسيب شتادلر: "لولا وجود المدار الإسلامية لدى هؤلاء المسلمين لاستطعنا أن ندخلهم إلى النصرانية في وقت قصير."

وقد كتب الأستاذ إبراهيم تشوكيتش، المدرس في المدرسة الإسلامية في مدينة توزلا ردا على هذا التصريح: "كانت أمام أعين القس شتادلر أهم وأكبر الأمنية: تنصير المسلمين. ولكن أمنيته لم تتحقق، بقي المسلمون مسلمين. وكانت تقف في طريق شتادلر المدارس الإسلامية التي كان يتخرج فيها أناس ملتحون وبزي إسلامي واضح ومتميز، وخرجووا وهم كذلك بين الشعب وخدموه مقابل أجر زهيد، حافظوا عل دينه وأخلاقه، وعلموه أن الخمر حرام، وأن الجهل بالله حرام، وأن القمار والميسر حرام، أن الجنة تحت أقدام الأمهات، أنه ينبغي طاعة الوالدين، أن الربا حرام، أن حق الغير حرام، وأنه ينبغي إعانة الفقير والضعيف، احترام الجار، أن للذهاب إلى المسجد وحضور المحاضرات أجر كبير، أن النظر إلى النساء بشهوة وخاصة المتزوجات منهن حرام، أن إصلاح الطريق، وإجراء الماء، وإصلاح الجسر إحسان. كان الأئمة يتميزون بهذا، وكان في ذلك يفوق بعضهم بعضا. وكان يدرك شتادلر أنه لا يستطيع هو وأصحابه مهما فعلوا أن يؤثر في المسلمين أكثر من تأثير هؤلاء الأئمة البسطاء الذين يتخرجون من تلك المدارس، حتى ولو قرأ على المسلمين الإنجيل بأكمله.

HISTORY OF THE DRINA REGION MEDRESAHS IN ZVORNIK

Summary

As a resume to this paper I would like to set forth a critical viewpoint of a distinguished alim and a professor at Behrambey's medresah in Tuzla, Ibrahim Čokić, who to this Schtadler's statement replies that: "He (Schtadler, prim. B:H) has before his eyes his main wish and his ideal: to convert Muslims to Christianity. His wish was not fulfilled. Muslims are Muslims… he was bothered by nothing but medresahs… the places from where men were coming out with beards, wearing jubbe, Turkish trousers and turbans…and as such they emerged with ordinary people serving them for a bagatelle, keeping alive the faith and religious upbringing. They were teaching them that it was haram to drink, not to know the God the way Islam prescribes, to play cards and amuse themselves indecently, that Jannat was under a mother's foot, that parents should be obeyed… that interests, that cast a pall upon any a man, were haram, that a man should beware other man's hack, that the poor should be helped, and good relations with neighbors should be cherished; they were teaching that it was sawab to visit mosques and lectures, it was bad to flirt with other man's wife, it was sawab to put up a road and a drinking – fountain, to reconstruct a bridge… Those imams, some of them more and some of them less, set an example. Schtadler knew that neither he nor those of like mind could teach and direct a mass of people better than those imams who came out from medresahs , not even if they read them the whole Injil, from the beginning to the very end.